

قرآن و فتاویٰ گو

حسین حاجی پور

سید محمد جواد حسینی فاطمی (ایڈیٹر)

سرشناسه	: حاجی پور، حسین، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: قرآن و میانی گفتگو: افق‌اندیشه مخاطب از منظر قرآن کریم / تألیف: حسین حاجی پور، سید محمد جواد حسینی
مشخصات نشر	: قم: سوق، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۲۳۲ ص.
شابک	: ۸۰۰۰۰ ریال ۱
وضعیت فهرست	: فیا.
نویسی	
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۰۱ همچنین به صورت زیر نویس.
موضوع	: گفتگو در قرآن
موضوع	: افق - جنبه های قرآنی
موضوع	: افق (روانشناسی)
شناسه افزوده	: حسینی، محمد جواد، ۱۳۵۲ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۲ ح ۷ گک / ۱۰۴ BP
رده بندی دیویی	: ۲۹۷ / ۱۵۹
	: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۹۳۸۱۸ - ۱ - ۴

قرآن و میانی گفتگو

مؤلف: حسین حاجی پور
سید محمد جواد حسینی

ناشر: سوق

قطع: رقعی

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۲

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۸۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۹۳۸۱۸ - ۱ - ۴

* حق چاپ محفوظ است *

تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۹۸۷۱۱۳۵۲

فهرست مطالب

۱۳.....	دیباچه
۱۹.....	بخش اول: اقناع در اثبات ارتباطات
۲۱.....	معانی لغوی اقناع
۲۳.....	تعاریف اصطلاحی اقناع
۲۳.....	تعاریف دسته اول: موضع خوشبینانه
۲۴.....	تعاریف دسته دوم: رویکردی بدبینانه
۲۶.....	واژه‌های مرتبط اقناع
۲۶.....	۱- ارتباط و ارتباطات
۲۷.....	۲- تبلیغات
۲۹.....	۳- تغییر نگرش
۲۹.....	۴- ترغیب
۳۰.....	۵- متقاعد سازی
۳۱.....	۶- اعتماد سازی یا جلب اعتماد
۳۲.....	۲-۱. نمودار متقاعد سازی

۳۲	جمع بندی در تعریف و تبیین اقناع
۳۳	فریب اقناعی
۳۳	۲-۲. نمودار فریب اقناعی
۳۶	مغالطه
۳۹	انواع اقناع
۴۳	اندیشه
۴۴	معانی لغوی
۴۴	تعریف اصطلاحی اندیشه
۴۶	مراحل فرایند اندیشیدن
۴۹	واژه‌های مرتبط و تفاوت آنها با فکر و تفکر
۵۲	مخاطب
۵۳	اندیشه دینی مخاطب
۵۳	ترسیمی اجمالی از ارتباط اقناع و تفکر
۵۵	۳-۳. نمودار فرایند اقناع

بخش دوم: اقناع در قرآن

۵۷	گفتار اول: واژه‌های مرتبط و همسان
۵۹	۱- تبلیغ، ابلاغ، بلاغ
۶۰	تبلیغ در اصطلاح قرآنی و ارتباط آن با اقناع
۶۱	تبلیغ و آزادی اندیشه مخاطب
۶۴	۲- دعوت
۶۹	دعوت قرآنی در مجرای اختیار و با معیار آزادی اندیشه
۷۰	الف: حکمت و برهان
۷۴	ب: موعظه حسنه
۷۷	ج: جدال احسن
۷۸	

- ۳- آیات بینات ۸۲
- جمع بندی ۸۷
- گفتار دوم: اقناع اندیشه و ماجراهای قرآنی ۸۸
- ۱- پرسش و پاسخ فرشتگان از خداوند در جریان خلقت آدم علیه السلام ۸۸
- تحلیل ۹۱
- ۲- ابراهیم علیه السلام و احیای پرندگان ۹۲
- تحلیل ۹۳
- ۳- مناظره‌های پیوسته ابراهیم علیه السلام با قوم بت‌پرست و نمرود ۹۴
- تبلیغ در حران ۱۰۲
- جمع بندی ۱۰۳
- ۴- ماجرای یوسف علیه السلام و همسر عزیز مصر ۱۰۳
- ۵- مناظره‌های شعیب علیه السلام با قوم خویش ۱۰۵
- عر موسی علیه السلام و ساحران ۱۱۰
- ۷- ملاقات نرسی و حمر علیه السلام ۱۱۲
- ۸- مناظره مؤمنان با قارون ۱۱۶
- تحلیل ۱۱۹
- ۹- تولد عیسی علیه السلام و اقناع توده مردم ۱۲۰
- ۱۰- دعوت پیامبر صلی الله علیه و آله از بستگان و انذار آنان ۱۲۲
- ۱۱- گفتگوی پیامبر صلی الله علیه و آله با یهود ۱۲۴
- ۱۲- مباحله ۱۲۶
- تحلیل ۱۲۷
- گفتار سوم: اقناع و آزادی اندیشه ۱۲۹
- آزادی اندیشه و تفکر از منظر قرآن ۱۲۹
- تعامل اقناع و آزادی اندیشه ۱۳۴
- جمع بندی مطالب و نتیجه گیری ۱۴۱

بخش سوم: معیار و ضابطه قرآن درباره اقناع ۱۴۵

- گفتار اول: تبیین ویژگی‌های قرآنی انسان در راستای اقناع اندیشه ۱۴۹
- ساختمان وجودی انسان ۱۵۰
- الف: ساخت علمی انسان ۱۵۰
- ب: ساخت تمایلات ۱۵۴
- ج: ساخت توانایی‌های انسان ۱۵۴
- اوصاف انسان ۱۵۶
- جمع بندی ویژگی‌ها و زایش معیار ۱۶۲
- آزادی اندیشه، محصول تعامل علم و قدرت ۱۶۳
- گفتار دوم: هدف، وسیله را توجیه نمی‌کند ۱۶۵
- آیات قرآن و استخدام وسیله ۱۶۸
- شرح اشکال در تصاحب کالای کفار قریش ۱۷۴
- ضابطه دو ۱۷۷
- جایگاه در مصلحت: آمیز نسبت به بحث ابزار مشروع و اهداف مشروع
- ۱۷۸
- شبهه حسن و قبح و مصلحت دروغ ۱۸۳
- تحلیل ۱۸۵
- شبهه استخدام وسیله نامشروع ۱۸۵
- دروغ مصلحت آمیز یا دروغ منفعت خیز ۱۹۴
- گفتار سوم: تکرار فرایند اقناع ۱۹۷
- مسأله امر به معروف و نهی از منکر ۱۹۷
- تحلیل ۲۰۱
- مسأله هدایت ۲۰۲
- ذکر آیات و تحلیل موضوع ۲۰۳
- مسأله تلاوت آیات ۲۰۵
- استمرار و مداومت در تلاوت ۲۱۱

۲۱۳	ضابطه سوم
۲۱۳	جمع بندی بخش
۲۱۵	خاتمه
۲۱۹	فهرست منابع

دیباچه

انسان تمایل دارد افکار، اعتقادات و اعمال خود را نزد دیگران
موجه و صحیح جلوه دهد و غالباً درصدد است تا افکارش را منتقل
نماید و سعی در اقناع طرف مقابل دارد. اقناع، فرایندی است که برای
تغییر نگرش مخاطب انجام می‌گیرد و یا در حالتی خوشبینانه، اندیشه
مخاطب را در جهت اهداف مورد نظر به تکاپ و تفکر وامی‌دارد.
پیچیدگی مسأله اقناع به گونه‌ای است که می‌توان آن را بارش فکری
نامید و یا یورش فکری خواند. با توجه به این که واژه‌ی تبلیغ، به گونه‌ای
بار معنایی اقناع را بر دوش می‌کشد و خطابه و سخنرانی از شیوه‌های
دیرباز و کهن تبلیغات بوده‌اند، در طول تاریخ بشر، دانشمندان و
نخبگان و حاکمان هر عصری با خطابه‌های خود، مردم را به اهداف
مورد نظر خویش تمایل می‌داده‌اند.

پس از عصر نوین تبلیغات و با ورود رشته ارتباطات در مواد درسی دانشگاه‌ها، نگاه به اقناع نیز تخصصی شد و اندیشمندان عرصه ارتباطات به موضوع اقناع ورود پیدا کرده، برای اقناع مخاطبان، قالب‌ها و شیوه‌های متعددی به دست آوردند. تدریس قالب‌ها و شیوه‌های اقناع در دانشگاه‌ها سبب تدوین آنها شد. بنابراین تدوین شیوه‌های اقناع بر مبنای افکار غرب شکل گرفت.

اگرچه اندیشمندان اسلامی با پوشش دینی به قالب‌ها، شیوه‌ها و روش‌های اقناع پرداخته‌اند، اما چون مبنا و تعریف آن در غرب شکل گرفته است، گاه‌گاهی این شیوه‌ها و روش‌ها با یکدیگر هم‌خوانی ندارند و با مبانی دینی در تضاد قرار می‌گیرند. به همین خاطر، این تحقیق درصدد باز تعریف جدیدی از اقناع اندیشه مخاطب در محضر آیات قرآن کریم می‌باشد؛ هر چند در آیات قرآن کریم، به صورت مستقیم به موضوع اقناع پرداخته نشده است، اما بیان رشته‌ای بودن موضوع اقتضا می‌کند که با روی آوردی ارتباطی، کلامی و تفسیری به تجزیه و تحلیل مفاهیم و استنباط از گزاره‌ها و استنتاج از ماجراهای قرآنی به نظریه قرآن در این باره تقرب جست و ضوابط و معیارهایی را بر اساس آیات قرآن به دست آورد.

یادآوری می‌شود گرچه قصد نگارنده، به هیچ وجه، تطبیق موضوع در منابع اسلامی با مبانی غرب نیست، بلکه به صورت مستقل و مجزا و از منظر قرآن به اقناع می‌پردازد، اما با توجه به خلأ تحقیقی در این

عرصه، هدف این بضاعت اندک، فتح باب برای ورود به تحقیقات گسترده و گروهی اندیشمندان در این باره است؛ شاید مقدمه‌ای باشد تا موضوعی زیر بنایی همانند اقناع اندیشه مخاطب، که دنیای غرب به خوبی به آن ورود پیدا کرده، اندیشمندان اسلامی نیز، پس از یافتن مبانی قرآنی اقناع، آن گاه در صدد تطبیق با مبانی غرب برآیند و نیز، به روش‌ها و شیوه‌های اقناع بپردازند.

در اهمیت موضوع باید به دو واژه مطرح در عنوان اشاره نمود؛ اقناع و اندیشه؛ در دنیای امروز که عصر ارتباطات، انفجار اطلاعات و تبلیغات گسترده با ابزار مدرن ارتباطی است، انسان‌ها به عنوان مخاطبان رسانه‌ها، پیوسته در معرض اقناع قرار می‌گیرند و در بیشتر مخاطبان، اقناع صورت می‌گیرد؛ به خصوص این که محتوای بسیاری از اقناع‌ها، سیاسی، فرهنگی و دینی است.

هم‌چنین با توجه به این که اندیشه، یکی از باضایات‌های زیر بنایی وجود انسان است و اقناع‌های مداوم در این ساحت صورت می‌گیرد و تفکر انسان‌ها به عنوان مخاطبان، پیوسته در حال جهت دهی در چارچوب اهداف مشخص اقناع کنندگان است، پرداختن به این مقوله و ریشه یابی آن در آیات قرآنی به عنوان منبع اصیل دین، صد چندان، جلوه می‌نماید.

در موضوع مذکور پرسش‌های اساسی ذیل نمود می‌یابد که چگونه می‌توان بر اساس آموزه‌های قرآن کریم، اقناع را باز تعریف کرد؟ معیار،

میزان و ضابطه قرآن درباره اقناع چیست؟

هم چنین پرسش‌های دیگری هم در این راستا مطرح می‌گردد که واژه‌های مرتبط و همسان اقناع در قرآن کدامند؟ چه جریان‌های اقناعی در قرآن وجود دارند؟ ارتباط اقناع و فریب اقناعی (نظیر مغالطه) چیست؟ ارتباط اقناع و آزادی اندیشه در چیست؟ چگونه می‌توان با تبیین ویژگی‌های انسان قرآنی، ضابطه و معیاری را برای اقناع اندیشه تعیین کرد؟ بر اساس آیات قرآن، مهم‌ترین ویژگی‌های انسان در چارچوب موضوع اقناع کدامند؟ قرآن کریم تا چه میزان استفاده از ابزارها را جایز می‌داند؟ جایگاه دروغ مصلحت‌آمیز نسبت به ابزار مشروع و اهداف مشروع چیست؟ اگر به هر دلیلی نتوانستیم مخاطب را قانع کنیم، وظیفه‌ی ما چیست؟ مقوله امر به معروف و استمرار در هدایت و مداومت در تلاوت آیات الهی چه جایگاهی در بحث اقناع دارند؟

پژوهش پیش رو در سه بخش به پرسش‌های مذکور پاسخ می‌گوید؛ در بخش اول، اقناع در دانش ارتباطات بررسی می‌شود. در بخش دوم، موضوع، از سه جهت واژه‌های مرتبط، مآجرهای قرآنی و تعامل اقناع با آزادی اندیشه ارزیابی می‌گردد؛ در واژه‌هایی نظیر تبلیغ، دعوت و بینات که قرابت معنایی زیادی با اقناع دارد، محور آزادی اندیشه لحاظ شده است. هم چنین می‌توان مهر تایید قرآن درباره اقناع را از مآجرهای قرآنی مرتبط استنباط نمود. خود موضوع آزادی اندیشه

به صورت مستقیم و بر اساس آیات قرآن مورد ارزیابی قرار گرفته که آیات قرآن بر آن تاکید دارند. بخش سوم به ضابطه‌های قرآنی اقناع اختصاص داده شده و سه ضابطه از آیات به دست آمده است؛ اقناع بر اساس آزادی اندیشه انسانی، اقناع بر اساس ابزار مشروع، و مجوز تکرار فرایند اقناع با محوریت آزادی اندیشه. در مجموع؛ نگاه قرآن به اقناع اندیشه، نگاهی باز با محوریت کرامت و آزادی اندیشه انسانی است و با فریب اقناعی تفاوت ماهوی دارد.

www.ketab.ir